

Ar socialinės teisės yra „tikrosios“ žmogaus teisės?

Prof. Dr. Daiva Petrylaitė

Ar darbo teisės yra žmogaus teisės?

- Prigimtinės teisės – tradicinis (istorinis) požiūris į žmogaus teises leitmotyvas:
 - universalios nuo individo neatsiejamos teisės, kurias turi kiekvienas žmogus ir kurios yra nekintamos, neatimamos ir galioja visiems laikams, visiems žmonėms

Ar darbo teisės yra žmogaus teisės?

- Antrinės teisės arba „antros kartos“ teisės – socialinių ir politinių pokyčių rezultatas po II PP:
 - „antrinės teisės“ dar kitaip vadintos pozityviosiomis reiškė – kad joms įtvirtinti, sukurti garantinį mechanizmą reikia aktyvių valstybės veiksmų, tai vadinasi, visų pirma, reikia visuotinio susitarimo dėl vienokios ar kitokios iš tokių teisių egzistavo ir antra – sukurti teisės normas, kurios šias teises garantuotų

Ar darbo teisės yra žmogaus teisės?

- 1919 metų Versalio sutartyje (vienu iš jos siekių buvo TDO įsteigimas) buvo konstatuota, kad socialinis teisingumas ir orios darbo sąlygos yra būtinos ilgalaikiai ir visuotinai taikai užtikrinti.
- 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (JT):
 - pirmą kartą aiškiai įvardytos ne tik pilietinės ir politinės teisės, bet ir ekonominės, socialinės bei kultūrinės teisės (pvz., teisė į darbą, sąžiningą atlyginimą, poilsį);
- Europos socialinė chartija (1961 ir 1996)
- 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas
 - kartu su Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu sukūrė dviejų lygiaverčių žmogaus teisių dimensijų sistemą - aiškiai įtvirtino darbo teisę kaip žmogaus teisę, įpareigodamas valstybes užtikrinti sąžiningą darbo užmokestį, geras darbo sąlygas ir profesinių sąjungų laisvę

Ar darbo teisės yra žmogaus teisės?

- Tarptautinės darbo organizacijos vaidmuo (jau nuo 1919 m.) – darbo standartai, bet ne darbo teisės
 - konvencijos tapo pagrindiniu tarptautiniu mechanizmu, įpareigojančiu valstybes užtikrinti darbuotojų teises, daug reikšmingų konvencijų priimta net iki II PP, bet kartu labai puikiai iliustruoja politinių, ekonominių ir net atskirų režimų įtaką tarptautinio kompromiso paieškoje (pvz. teisė streikuoti)
- TDO Pagrindinių darbo principų ir teisių deklaracija (1998, 2022):
 - įtvirtino, kad darbo teisės yra visuotinės žmogaus teisės, nepriklausomai nuo valstybės ekonominio lygio: (1) asociacijų laisvė ir teisė į kolektyvines derybas; (2) priverstinio ar privalomojo darbo panaikinimas; (3) vaikų darbo panaikinimas; (4) diskriminacijos darbe ir profesijoje panaikinimas + (5) saugios ir sveikos darbo aplinkos užtikrinimas.
- 2000 m. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija

Konstitucinis kontekstas

- Socialinės teisės – pozityviosios konstitucinės teisės:
 - Ispanijos konstitucijose socialinės teisės yra įtrauktos į pagrindinių teisių sistemą, suteikiant joms tokį patį teisinį statusą kaip civilinėms ir politinėms teisėms.
 - Italijos konstitucija įtvirtina socialines teises kaip pagrindines žmogaus teises, kaip antai 3 str.: valstybė privalo užtikrinti lygybę ir pašalinti ekonomines bei socialines kliūtis, trukdančias piliečių raidai, kitaip tariant socialinė lygybė yra ne tik deklaruojama, bet ir laikoma valstybės atsakomybe.
 - Prancūzijos konstitucijos preambulėje eksplicitiškai įtvirtinta, kad užtikrinamos tokios socialinės teisės kaip: teisė į darbą, teisė į poilsį ir laisvalaikį, teisė į minimalią socialinę apsaugą, teisė į nemokamą ir privalomą mokslą.
 - Vokietijos pavyzdys, kur nors konstitucijoje socialinės teisės nėra aiškiai išskirtos kaip atskiros teisės, Federalinis Konstitucinis Teismas yra pripažinęs, kad jos kyla iš žmogaus orumo principo (1 straipsnis).

Konstitucinis kontekstas

- Konstitucinės apsaugos lygmuo:
- Lietuvos konstitucinė doktrina – žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės (Konstitucijos 18 str.):
 - analizuojant Lietuvos KT jurisprudenciją galima matyti, kad Teismas socialines teises taip pat yra linkęs aiškinti universalumo prizmę. Kaip antai, Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog konstitucinė *laisvė pasirinkti darbą bei verslą* yra viena iš būtinų žmogaus gyvybinių poreikių tenkinimo, jo tinkamos vietos visuomenėje užtikrinimo sąlygų. Interpretuodamas šią teisę savo byloje *Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą* konstatavo EŽTT – teisės į darbą apribojimas kartu reiškia ir asmens privataus gyvenimo suvaržymą, nes toks asmuo praranda socialinius ryšius.

Konstitucinis kontekstas

- KT naudojama metodika socialines teises aiškinti kaip Konstitucijos garantuojamas prigimtines žmogaus teises naudojama vis dažniau. Kaip antai, teisė gauti teisingą apmokėjimą už darbą laikoma konstituciškai reikšminga prielaida įgyvendinant konstitucinę nuosavybės teisę; arba darbuotojų teisė į tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas aiškinama kartu su žmogaus teise į gyvybę.
- Kaip žinome, Teismas yra panašų konstitucinės apsaugos statusą suteikęs ir socialinės apsaugos teisėms, kurias tam tikrais atvejais vertina per nuosavybės teisės ir orumo, taip pat viešojo intereso vertybines kategorijas.

Konstitucinis kontekstas

- Teisių nedalomumo principas:
 - Šiuolaikinė žmogaus teisių doktrina grindžiama teisių nedalomumo ir visų žmogaus teisių vienodos svarbos principais. Pagal teisių nedalomumo principą ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės laikomos tokios pat svarbos kaip ir pilietinės bei politinės teisės. Teisių nedalomumo principas, grindžiamas visų žmogaus teisių svarbumu ir integralumu, laikomas vienu svarbiausių šiuolaikinės žmogaus teisių doktrinos ypatumu.

Socialinių teisių universalumas

- Darbo teisės ir žmogaus teisės – dvi lygiagretės, kurios retai kada susikerta. Ar tikrai?
- Asmens teisė gyventi oriai
 - **žmogaus orumas** – yra prigimtine žmogaus galimybė, kuri realizuojasi įvairiausiose jo socialinio gyvenimo srityse. Orumas ir jo užtikrinimas vertinamas kitų tiek taip vadinamų „prigimtinių“ žmogaus teisių, tiek ir socialinių bei ekonominių teisių kontekste. Čia ir vėl mums pavyzdžiu gali pasitarnauti konstitucinė doktrina: (i) **„valstybė turi sukurti tokią socialinės apsaugos sistemą, kuri padėtų išlaikyti asmens orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas, o prireikus suteiktų asmeniui būtiną socialinę apsaugą“**; (ii) **konstitucinės žmogaus orumo apsaugos elementu laikytinas ir iš Konstitucijos 29 straipsnio, kuriame įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas, kylantis draudimas diskriminuoti asmenis.**
- Asmeninė gerovė ir atsakomybė

*Homo laborans vs. Homo economicus**

- Valstybės pareiga ginti žmogaus teises
- Kolektyvinis balsas kimsta
- Struktūriniai, globaliniai ir technologiniai pokyčiai:
 - priklausomas darbas XX a. – vertybė, garantuojanti socio-ekonominį saugumą
 - ekonominis nepriklausomumas XXI a. – ekonomine veikla užsiimantis asmuo gali funkcionuoti neinvestuodamas ir nesiekdamas socialinio saugumo ir solidarumo – *konkurencija ir savarankiškumas*

*Özkiziltan, Didem (2021)

AČIŪ 😊